

Duše předmětu a tělo modlitby aneb zkoumání sociologických nejistot na případu Sóka Gakkai International¹

**The Spirit of an Object and the Body of a Prayer: Examining
Sociological Uncertainties over the Case of Soka Gakkai
International**

Petra Tlčimuková

ABSTRACT This case study presents the results of long-term original ethnographic research on the international Buddhist organization Soka Gakkai International (SGI). It focuses on the relationship between the material and immaterial and deals with the question of how to study them in the sociology of religion. The analysis builds upon the critique of the modernist paradigm and related research of religion in the social sciences as presented by Harman, Law and Latour. The methodology draws on the approach of Actor-Network Theory as presented by Bruno Latour, and pursues object-oriented ethnography, for the sake of which the concept of iconoclasm is borrowed. This approach is applied to the research which focused on the key counterparts in the Buddhist praxis of SGI – the phrase *daimoku* and the scroll called *Gohonzon*. The analysis deals mainly with the sources of sociological uncertainties related to the agency of the scroll. It looks at the processes concerning the establishing and dissolving of connections among involved elements, it opens up the black-boxes and proposes answers to the question of new conceptions of the physical as seen through *Gohonzon*.

KEYWORDS Actor-Network Theory, *daimoku*, *Gohonzon*, iconoclasm, sociology of religion, Soka Gakkai International

Setkání se Sóka Gakkai International

Sóka Gakkai International (SGI), globální buddhismus původem z Japonska a zároveň jedno z neznámějších nových náboženských hnutí, získala pozornost badatelů především díky společensky ožehavým tématům s ní spojených – počínaje technikami konverze (Snow 1993; Dobbeleare 2001) přes kult osobnosti prezidenta Daisaku Ikedy (Chilson 2014) až po politické aktivity (web SGI, Activities for Peace 2015) a pochybné zdroje financování (Kisala

---

Sociální studia / Social Studies 2/2020. S. 53–69. ISSN 1214-813X.

¹ Studie byla podpořena z projektu „Česká společnost, náboženství a příroda“ (2018–2020) pod Filozofickou fakultou Univerzity Hradec Králové. Poděkování patří nejen všem respondentům, ale také kolegům, kteří mě v práci podporovali, především Tomáši Kobesovi, Anně Kvičalové a Martinu Švantnerovi a v neposlední řadě konstruktivním kritikám recenzentů.

2004a: 149, Anonymous 2014). Tento text se ovšem zabývá oblastí náboženské praxe této organizace. Ústřední praktikou Ničirenových buddhistů je pravidelná recitace fráze *Nam mjóhó rene kjó*. Prostřednictvím ní se členové oddávají učení *Lotosové sútry*. Dvakrát denně ji odříkávají a čelem při tom směřují ke *Gohonzonu* – kopii svitku sepsaného ve 13. století Ničirenem Daišóninem. Ten považoval *Lotosovou sútru* za nejzásadnější buddhistický text, jehož hlavním poselstvím je, že každý může dosáhnout probuzení v tomto životě. Pro členy SGI představuje *Gohonzon* předmět nejvyšší úcty a nástroj duchovního cvičení (rocham2010 2014). Svitek nese poselství vepsané čínskými a sanskrtskými znaky s frází *Nam mjóhó rene kjó* uprostřed. Má mít moc aktivovat buddhovský potenciál v každém jedinci.

Fráze a svitek fungují ve vzájemném partnerství; zdá se, jako by konstituovaly základní nemateriální a materiální složky Ničirenova buddhismu přítomné v každodenní rituální praxi. Cílem studie je prozkoumat jejich vztah, k čemuž využívá teorii aktér-sítí (ANT) umožňující sledovat procesy materializace těchto prvků. Klade si otázku, k čemu během náboženské praxe dochází, jaká je funkce a místo fráze a svitku. Využití konceptu ikonoklaše umožní vidět, jakým způsobem se střetávají různé historické i současné podoby *Gohonzonu*, a popsat situace, v nichž jedinci, instituce, texty či svitky pomohly nové podoby definovat. Text ukazuje, jak *Gohonzon* zrcadlí a proměňuje vnitřní stav člověka, a také to, že je pojítkem formujícím komunitu. Docházím k závěru, že svitek i recitující člen jsou ztělesněním fráze, a tedy zpřítomněním Mystického zákona, správného řádu světa, a že posloupnost ikonoklašů vedla k současnému zdůrazňování přítomnosti *Gohonzonu* v člověku. Studie je další v řadě českých ANT studií zabývajících se náboženstvím (Konopásek 2010; Paleček 2010; Konopásek a Paleček 2006, 2011, 2012; Fujda 2013, 2015, 2016; Kobes 2018; Spalová 2012; Kvičalová 2019), která se ovšem tentokrát zaměřuje na buddhistickou rituální praxi.

Vztah materiální a nemateriální složky náboženství jako výzkumný problém

Původ rozlišování mezi materiálním a nemateriálním bývá v evropském kulturním kontextu spojován s křesťanstvím a mýtem o vyhnání z ráje; oddělení člověka od Boha, věčnosti a duchovní sféry a zanechání v jeho pomíjivé tělesnosti a utrpení je v křesťanské perspektivě trestem za prvotní hřích. Došlo k oddělení materiálního světa od Boha, k němuž se má duše člověka po smrti navrátit. Ztělesňování Boha v průběhu lidských dějin má nicméně v pohledu křesťanské teologie zásadní význam. Jak život Ježíše Krista, tak i různá boží zjevení mají dokládat, že Bůh stále s člověkem prostřednictvím tohoto světa přichází do styku. Jak poznamenávají Espirito Santo a Tassi v knize *Making Spirits: Materiality and Transcendence in Contemporary Religions*, prakticky „[j]akýkoliv duchovní kontakt s Bohem vyžadoval materiální instanci“ (2013: 1). Ačkoliv tedy mělo dojít k oddělení materiálního a duchovního, přičemž materiálnímu se dostalo podstatně nižšího statusu, vzájemná komunikace obou sfér zajišťovala fungování a určovala hodnoty tohoto světa. A to, že v těle člověka sídlí nesmrtelná duše, má být důkazem, že se od něj Bůh zcela neodvrátil.

S nástupem modernity v průběhu 18. a 19. století mělo dojít k obratu v přístupu k duchovnímu světu, který v evropském kontextu po staletí reprezentovala římskokatolická církev. Tento obrat, který Max Weber sociologicky popsal jako „odkouzlení světa“ (1998,

s. 127–128), měl spočívat v postupném prosazování racionálního vysvětlování světa a vytlačení magického myšlení a náboženství ze života lidí, jeho sekularizování. Komplexní proces „očišťování“ (srov. např. Latour 1993, s. 10; Espirito Santo a Tassi 2013, s. 2) světské sféry od náboženské, materiálního od duchovního, měl vyústit v nezávislý přirozený svět, kde objektivita a humanistické morální hodnoty již nebudou ovlivňovány světem duchovním, jehož těžiště je mimo tento svět. Cílem mělo být zprerhání vazeb tak, aby se tento svět stal vůči světu nemateriálnímu absolutně imunním (srov. Espirito Santo a Tassi 2013, s. 2–4). V procesu oddělování domén moderních společností mělo dojít k oddělení materiálního od duchovního a materiální bylo nadále považováno za duchem opuštěné (srov. Espirito Santo a Tassi 2013) a neschopné vládnout nad formálními institucemi (Fenn 2001). Náboženství bylo v procesu modernizace nejen vyděleno, a spolu s tím také zbaveno právní i správní moci; jako specifická doména také podlešlo vnitřní pluralizaci, čímž se dále zeslaboval jeho vliv na společnost, měnilo se jeho místo i role (Fenn 2001, s. 11). Stalo se doménou odporující modernitě (srov. Kobes 2018).

Sociologie rodící se v tomto období funkční diferenciaci jednotlivých oblastí a nekompatibilitu náboženství a modernity předpokládá. John Law (1994) i Bruno Latour (1993) kritizují představu moderní společnosti utvářející se v procesu očišťování. Duální světy vzniklé v procesu očišťování lidského od přírodního, vnitřního od vnějšího, materiálního od nemateriálního, subjektivní zkušenosti od objektivního poznání nedovolují badatelům poznat komplexní povahu světa. Náboženství se stalo nesouměřitelné se světem vědecké racionality; náboženství bylo odděleno od vědy, víra od vědění a ontologie od epistemologie (Latour 2010, s. 40). Přístup společenských věd k náboženství je nadále určen zájmem o lidskou společnost a funkce, které v ní náboženství plní, dodržováním principu redukcionismu a s tím souvisejícím odmítáním věnovat pozornost otázkám ontologie posvátna, Boha a bohů. Prvotní akademické snahy určit podstatu náboženství prostřednictvím posvátného a transcendentního vystřídal společenskovědní přístup definující náboženství jakožto odpověď na lidské potřeby (srov. Segal 1985, s. 78–79). Otázky týkající se náboženských pravd, povahy posvátna atd. jsou ponechány teologům a filozofům náboženství. Náboženství je vysvětlováno pomocí trhu, psyché či společenské funkce. Předpoklad od materiálního očistěného náboženství nutí sociální vědce soustředit se na dimenzi víry a její kontinuity. Úskalí, na které naráží modernistická sociologie a výzkum náboženství, výstižně shrnuli Espirito Santo a Tassi (2013: 2):

To „reálné“ se skládá do tvarů – od hmotných socio-ekonomických a politických podmínek, patologií a potlačených psyché po zděděné evoluční dispozice manifestované skrze kognitivní mechanismy. Hmota (včetně těla) zůstala jakousi „maskou“, která zakrývá nebo obléká jiné zásadnější znaky naší existence jakožto materiálních bytostí. Ve společenských vědách náboženství bylo a stále je o „něčem“ jiném, a tudíž v něj je potřeba „věřit“.

Toho, že jevy, kterými začalo být náboženství v moderních společnostech vysvětlováno, nabyly stejného statusu, kterého dříve užívalo náboženství, si všiml John Law i Bruno Latour. Ontologie Boha či posvátna byla nahrazena ontologií společnosti, přírody, trhu apod., jejichž povaha je taktéž nadindividuální a jejichž ontologie také zůstává nevyjasněná (srov. Kobes 2018). Nejenže náboženství ve společenských vědách ztratilo ontologický status, ale ani

u toho, co je má zprostředkovávat – lidé, obrazy, texty –, se nepředpokládá, že ve skutečnosti nese posvátnou kvalitu. Tito prostředníci jsou chápáni jako fetiše, „projekce víry na němý pasivní předmět“ (Bell 2010). Zatímco nepochopení fungování světa stojí dle modernistů za tím, že si lidé ve své naivní víře vytvářejí prostředníky – fetiše –, sami modernisté jsou přesvědčení, že jsou schopni nazírat skutečnost – fakta – bez prostředníků. Podle nich se vlastně jedná o nesprávné nazírání kauzality dějů, chybnou teorii aktérství (Latour 2010: 8):

Fetišista je obviněn z pomýlení týkajícího se původu moci. Postavil modlu svými vlastními rukama – svou vlastní prací, svou vlastní lidskou fantazií, svým vlastním lidským úsilím –, a přesto nyní připisuje tuto práci, fantazii a úsilí předmětu, který stvořil.

Podle Latoura řeší sociologové v očištěných světech původu aktérství empirii neodpovídajícím způsobem; aktérství je připsáno člověku a předmět se stal pasivní součástí přírody. Náboženský předmět vystupuje jako fetiš, nečinná hmota klamně vystupující jako vtělení posvátného. Jaký přístup, který by dovoľoval lépe uchopit realitu, nabízí teorie aktér-sítí (ANT)?

Namísto práce spojené s „očišťováním“ se ANT zaměřuje na komplexní procesy ustavování skutečnosti. „Problém sociálního řádu je nahrazen zájmem o plurální procesy socio-technického uspořádávání“ (Law 1994: 3). Náboženství se v takovém přístupu již neukazuje jako oddělená oblast zbařená moci s arzenálem falešných model, ale je možné ji sledovat jako procesy shlukování a odlučování hmotných a nehmotných prvků. Zájem badatelů se pak může soustředit nejen na to, jaké heterogenní prvky náboženství tvoří, ale také na způsoby ustavování toho, co je pojmáno jako náboženství, proměny jeho hranic a podobně. Namísto vědeckého ikonoklastu praktikovaného na náboženství nabádá Latour pojmout výzkum jako proces zaměřený na tzv. ikonoklaš, tedy střetávání obrazů, ve kterém jeden obraz nahrazuje druhý. Tento střet je dle Latoura doprovázen nejistotou vztahující se k roli lidské práce v produkci (2001, s. 18), autorství jednání. Tato nejistota nutí věnovat pozornost nejen lidským, ale také mimolidským aktérům a mapovat pohyb obrazů se zaměřením na prvky aktivně přenášející významy (srov. Latour 2001, s. 21). Z fabrikování skutečnosti nelze vyloučit zásahy mimolidských činitelů. Symetrický přístup proponovaný Lawem i Latourem umožňuje zkoumat aktéry jako nestabilní hybridy uspořádávané do různých sítí prostřednictvím řeči, jednání, způsobů ztělesňování a reprezentování (srov. Law 1994, s. 23). Sám aktér-člověk je nahlížen jako komplexní a dynamický shluk vazeb, jako „sít' různých materiálů“ (Law 1994: 24).

K dynamice materiální přesouvá zájem také Graham Harman v knize *Immaterialism: Object and Social Theory* (2016). Také Harman upozorňuje, že dobrá sociologická teorie *a priori* vylučuje jakékoliv druhy bytostí z analýz (2016, s. 4). Problém materiálního předmětu byl dle Harmana z pozic společenských věd doposud nazírán v zásadě dvěma způsoby: 1) se zájmem o to, z čeho je tvořen, 2) co dělá. První způsob přináší tradičnímu materialismu, druhý především ANT. Zkoumání předmětu pomocí ANT dovoľuje vidět proces ustavování předmětu z mnoha prvků a práci prostředníků, kteří tyto prvky dislokují, tj. přenášejí a modifikují napříč časovými a prostorovými rámci, a stabilizují jejich sémiotické, materiální o nemateriální podoby. Výzkum reality prostřednictvím střetávání podob předmětu ukazuje předmět jako dynamickou síť vazeb, jako výsledek jednání, které by „mělo být vnímáno jako

uzel, chomáč a konglomerát mnoha překvapivých množin činitelů, kteří musí být pomalu rozpleteni“ (Latour 2005: 44).

Náboženství nadále nevystupuje jako separovaná doména duchovna, jejíž fungování je v zájmu zachování puncu vědeckosti vysvětlitelné pouze prostřednictvím jiné oblasti. „Náboženství nemusí ‚být vysvětlováno‘ sociálními silami, protože je obsaženo v jeho vlastní definici – skutečně v jeho vlastním názvu – že spojuje entity, které nejsou součástí sociálního řádu“ (Latour 2005: 7). Ontologie těchto entit není *a priori* zpochybňována – je naopak úkolem badatelů ji zprostředkovat a ukázat, jak je jejich jednání distribuováno. V tomto ohledu ANT prakticky navazuje na Thomasův teorém, který předpokládá, že pokud aktéři definují situaci jako reálnou, je reálná ve svých důsledcích (1958). Pokud tedy ti, které sociální vědci zkoumají, věří v existenci náboženských světů a entit, lze sledovat, jak ovlivňují tyto světy a entity jejich jednání.

Proč neřict, že to, co se počítá v náboženství, jsou ty bytosti, které nutí lidi jednat přesně tak, jak každý věřící vždy tvrdil. Bylo by to empiričtější a zřejmě i vědecktější, uctivější a mnohem ekonomičtější než vynález dvou nemožných neexistujících míst: myslí věřícího a sociální reality, které jsou schované za iluzemi podepřenými ještě většími iluzemi. (Latour 2005: 235)

Společenské vědy zkoumají vztah náboženství a společnosti, jako by se jednalo o dvě autonomní entity i v případě SGI. Taková konceptualizace vychází z předpokladu funkční diferenciacie společností. V případě SGI je takový výzkum zaměřen na adaptační strategie v jednotlivých národních státech (je tedy navíc okleštěn metodologickým nacionalismem), způsoby rekrutování nových členů a angažovanost ve veřejné sféře. Můj výzkum ovšem zaměřuje svou pozornost na sociální procesy ustavování náboženského objektu. Přesvědčení, že svět duchovní působí na svět fyzický a že je možné oba tyto světy prostřednictvím správného vykonávání rituálů ovlivňovat, ustavuje základní princip, o který se opírá náboženská praxe; náboženské předměty jako *Gohonzon* v těchto rituálních praktikách zaujímají důležité místo. Jelikož v ANT je předmět pojímán jako výsledek jednání mnoha aktérů, zaměřím se právě na způsoby existence předmětu. Usiluji o zodpovězení otázky, jak je ustavován ústřední předmět úcty zvaný *Gohonzon*, v jakém vztahu je k těmto procesům fráze *Nam mjóhó renge kjó*, potažmo kdy dochází k rekonfiguraci prvků shlukujících se v *Gohonzon* v kontextu praktik SGI. Metodologickou oporou se mi v mém úsilí stala kniha *Reassembling the Social*, ve které Latour nabádá ke zkoumání pěti zdrojů sociologických nejistot: povahy skupiny, povahy jednání, povahy objektů a povahy faktů a povahy sociálních věd (2005: 21–121). Především s využitím etnografických metod je možné při výzkumu těchto sociologických nejistot zkoumat ad 1/ kontradiktorní způsoby, kterými aktér získává identitu, tedy způsoby získávání kolektivní identity a vymezování se vůči jiným skupinám, ad 2/ průběh jednání různorodých aktérů, kteří situačně mění původní vlastní či skupinové cíle, ad 3/ typy aktérů, kteří se účastní vyjednávání v jejich heterogenitě, ad 4/ vztah přírodních věd ke zbytku společnosti a ad 5/ povahu empirických poznatků a místo společenských věd (srov. Latour 2005, s. 22). V takto orientovaném výzkumu mohou badatelé zodpovědět otázky zabývající se tím, z čeho je tvořeno sociálno, co jedná, když jednáme my, k jakému uskupení náležíme, co chceme a jaký svět chceme sdílet (Latour 2005, s. 138). Teorie jednání v podání ANT předpokládá, že do jednání jednoho člověka je vždy zapojeno mnoho dalších heterogenních aktérů, a práce

sociologa spočívá ve výzkumu jejich konkrétních tělesných podob, které nejsou pouze antropomorfní (Latour 2005, s. 53–54). K popisu těchto forem tělesnosti Latour užívá technický termín figurace a dodává, že „[v]elká obtíž ANT spočívá v tom, že bychom se neměli nechat zastrašit typem figurace: ideo-, techno- nebo biomorfismy jsou morfismem stejně tak, jako inkarnací nějakého aktanta v jednoho aktéra“ (Latour 2005: 54). V tomto smyslu tedy sledují figurace *Gohonzonu* a jejich proměny.

Počátek terénního výzkumu spadá do jarní Vídně roku 2010, kdy jsem poprvé navštívila Kulturní centrum rakouské Soka Gakkai International (Ö-SGI). Po tříměsíčním pobytu následoval dlouhodobý etnografický výzkum v SGI-Česká republika (SGI-ČR) a v roce 2019 opět intenzivní tříměsíční výzkum v Ö-SGI. V průběhu posledních let jsem se formou (často zúčastněného) pozorování nepravidelně podílela na týdenních i měsíčních setkáních a výročních oslavách. V průběhu výzkumu jsem se členy SGI-ČR vedla deset formálních narativních rozhovorů, pět polostrukturovaných rozhovorů se členy Ö-SGI a mnoho rozhovorů neformálního charakteru. Důležitou součástí výzkumu bylo také studium primárních materiálů dopročovaných členy.

Během let 2013 až 2016 jsem při pracovních výjezdech vykonaných nejčastěji v rámci plnění projektu CHINET (CZ.1.07/2.3.00/20.0152) po Evropě, Spojených státech amerických a Asii měla možnost navštívit a prozkoumat několik center SGI: navštívila jsem ústředí SGI v Tokiu, New York City, Washingtonu D. C. nebo Chicagu. Při těchto návštěvách, ale také při jiných příležitostech mimo prostředí oficiálních center SGI jsem hovořila s desítkami členů organizace po světě a naslouchala jejich příběhům a názorům, praktikovala jsem s nimi před *Gohonzonem*. Ačkoliv můj výzkum probíhal primárně v české a rakouské větvi SGI, poznatky ze zahraničních návštěv a rozhovorů se staly jeho neodmyslitelnou součástí.

Mikrovhled do SGI: čantování daimokou před *Gohonzonem*

Když ve 30. letech 20. století Cunesaburó Makiguči zakládal organizaci Soka Kjoiku Gakkai byl členem Ničiren šóšú, významné školy japonského buddhismu. V průběhu 60. let laická buddhistická Soka Gakkai pod vedením třetího prezidenta Daisaku Ikedy začala rozvíjet své mezinárodní ambice. Přerod v nadnárodní organizaci s posláním realizovat tzv. „Lidskou revoluci“ (jap. *Ningen kakumei*) byl stvrzen roku 1975 vznikem Soka Gakkai International (SGI). Dnes dle údajů SGI organizace vykazuje kolem 12 milionů příznivců ve 192 zemích světa. Recitace *Nam mjóhó renga kjó* před *Gohonzonem* má v procesu celosvětové proměny zásadní roli.

Generální mítink SGI konaný v Praze roku 2014 oslavoval se svými téměř sty členy 50 let *kósen rufu*, tedy šíření Ničirenova buddhismu, v Česku. První skupina věnující se Ničirenovu buddhismu zde vznikla v 80. letech, ale už v roce 1964 prezident Daisaku Ikeda poprvé navštívil Československo. V české brožurce *Základy Budhismu Ničirena Daišónina* (n.d. a) se píše o *kósen rufu* následovně: „Spisovně kósen-rufu znamená ‚zešíroka objasnit a rozšířit (buddhismus)‘. Prakticky to znamená učit ostatní, jak se modlit *Nam-mjóhó-rengakjó*, nebo vysvětlovat jiným budhistický pohled na život“ (n.d.). Úkol šířit Ničirenuv buddhismus mají členové plnit tak, že budou vyučovat rituální praktiku a koncepci světa. *Kósen rufu* uskutečňované šířením praxe recitování, počestěle „čantování“, před svitkem má směřovat k tzv. „Lidské revoluci“.

Členové SGI praktikují buddhismus, který kázal ve třináctém století japonský mnich Ničiren. Středem Ničirenova buddhismu je fráze *Nam-mjóhó-renge-kjó* a mandala, označovaná jako *Gohonzon*. Existují tři základní elementy Ničirenova buddhismu: čantovat frázi *Nam-mjóhó-renge-kjó* jako frázi modlitby pro sebe a pro ostatní, studium Ničirenových učení a snažit se podělit o učení buddhismu, šířit buddhistickou perspektivu života vrozené důstojnosti a ponciálu (*sic!*). Členové SGI provádějí ranní a večerní praktikování, známé jako *Gongjó*, které se skládá z čantování *Nam-mjóhó-renge-kjó* a z recitace části *Lotosové sútry*. („Základní praktikování“ 2014)

Takto informuje oficiální webová stránka *Sóka Gakkai International*–Česká republika založená členy roku 2012 v sekci „Praktikování buddhismu“ a její podkapitole „Základní praktikování“. Podle vyjádření v první větě určuje členství v SGI právě praktikování. Následující věta umisťuje frázi *Nam mjóhó renge kjó* a *Gohonzon* do středu Ničirenova buddhismu. Čantování před svitkem propojuje členy a způsobuje proměnu.

Daimoku: ztělesňování slova

Fráze *Nam mjóhó renge kjó* označovaná *daimoku* odkazuje k názvu *Lotosové sútry* a aktu odevzdání se jejimu poselství. Brožurka *Buddhismus Ničirena Daišónina: Filozofie vítězného života* (2008) překládá frázi jako „Vzývám sútru lotosového květu skvostného zákona“. Na webových stránkách SGI-ČR (*Nam-Mjóhó-Renge-Kjó*, 2014) se dozvídáme o jednotlivých prvcích *daimoku*, kde: *Nam* vystupuje jako prostředek oddání se Zákonu života; *Mjóhó* je Mystickým Zákonem s nehmotnou esencí, která má smysly uchopitelné proměnlivé ztělesněné projevy; *Renge* je květ lotosu odkazující k vzájemnosti příčiny a následku, tedy vzniku karmy; *Kjó* znamená sútru, hlas učení Buddha. Odpovědnost za kvalitu života člověka nese jedinec, závisí na jeho myšlenkách, slovech a činech. Brožura představuje *Nam mjóhó renge kjó* jako zprostředkovatele změny směrem k buddhovství. *Daimoku* obíhá v rámci vztahů ustavených mezi jedincem a dalšími prvky a určuje kvalitu spojení, analogicky k elektřině procházející kabely a spojující spotřebiče se zdrojem. Doslova ustavuje kvalitu karmy jedince a odkazuje na možné způsoby existence. Také web SGI-ČR představuje čantování *daimoku* jako způsob realizování buddhovství: „Jako přímý a bezprostřední prostředek k jeho dosažení a radosti z něj představil [Ničiren] praxi čantování ‚Nam-mjóhó-renge-kjó‘“ („Lidská revoluce“ 2014). Slabika *kjó* je hlasem samotného Buddha, její vyslovení je aktem zhmotňujícím Buddhovo učení. Tělo čantujícího člena se při vyslovení slabiky stává reprezentací kdysi žijícího těla Buddha. Vyslovením slabiky *kjó* čantující otvírá cestu Mystickému zákonu.

Na těchto procesech se nepodílí pouze čantující člen. Pro ANT je charakteristické, že redefinuje koncepci aktérství tím, že odkazuje k multiplicitě aktérů, kteří jsou zapojeni, když jedinec koná (Latour 2005, s. 44). Rozbor textu ukazuje figurace *daimoku* i to, že nejen praktikující jedná s cílem zajistit proměnu. Do čantování je zapojena řada prvků napříč časem i prostorem, na něž se člen při artikulování jednotlivých slabik *daimoku* repetitivně napojuje.

Texty SGI pracují s dichotomií tělo a mysl, hmota a vědomí. Brožura *Základy Budhismu Ničirena Daišónina* (n.d. a) pojímá tělo a mysl jako dva odlišné, ale neoddelitelné aspekty bytí, kde tělo představuje „fyzický život“ a mysl „život duševní“. Oba tyto aspekty života jsou kauzálně propojené; stav mysli ovlivňuje fyzický stav člověka a práce na něm je tedy zásadní pro fyzický prospěch. Právě k tomu má dopomoci pravidelné čantování *daimoku*.

V textu „How to talk about the body“, který volá po nové konceptualizaci těla, Latour navrhuje pojímat tělo jako „rozhraní, které se stane mnohem lépe popsatelnější, když se naučí být ovlivňováno dalšími a dalšími prvky“ (Latour 2004: 206). Odmítá esencionalizovat tělo a pojímat ho jako „provizorní obydlí něčeho vyššího“. Důležité je sledovat cesty, které za sebou tělo nechává, když se učí poznávat svět.

Příběhy čantujících mají být důkazem toho, že praxe funguje, proměňuje fyzický i psychický stav těch, kteří čantují, i jejich okolí. Část každého mítinku SGI je vyhrazena pro sdílení osobních zkušeností. Tyto příběhy mají svůj prostor jak v internetové prezentaci SGI (např. „People & Perspectives“ n.d.), tak ve sbírkách, které členové mají možnost studovat. Často zpravují o tom, jak do života člena přišla nemoc, kterou s pomocí *daimoku* překonali.

Vincent se se svou ženou Michelle do České republiky přestěhoval před mnoha lety. Sdílel svůj příběh ve sbírce (n.d. b) spolu s dalšími členy různých národností, kteří se ve většině případů alespoň na nějakou dobu stali součástí SGI-ČR. Hlavní zápletkou Vincentova příběhu byla jeho náhlá srdeční příhoda, kterou ovlivnil zapojením *daimoku*:

Při bolestivých chvílích, kdy není jasno, jak dlouho bude bolest trvat, ani jestli budete schopni ji překonat, a když se cítíte na prahu smrti a tušíte, že není ještě pravý čas, recitoval jsem vnitřně a hluboce Ničirenovo Nam-Mjó-Hó-Renge-Kjó. Oddával jsem se celým srdcem – *Nam* – v jeho významu: spojit se s tím zázračným či mystickým Zákonem života a smrti, tj. *Mjó-Hó-Renge-Kjó*. Byl jsem přesvědčen, že nemám panikařit a ztráct svůj klid, že mám dýchat pravidelně a soustředěně recitování mi v tom velice pomáhalo, jakoby všechna ta buddhistická léta se shromáždila a přinesla důvěru a klid k závěru. Navíc jsem dobře věděl, že při svých potížích nejsem sám, že rodina a mnozí přátelé se mnou také recitují *Nam-Mjó-Hó-Renge-Kjó*, neboť úspěch jednoho je úspěchem každého z nás. (n.d.)

Bolest je ve Vincentově vyprávění aktérem: vystupuje jako parazit, který fatálně ochromuje. Způsob, jakým překonat bolest, bylo zvnitřnit v sobě *daimoku*. Ztělesnění *daimoku* nespočívalo pouze v prosté recitaci, tedy práci bránice, hlasivek atp. *Daimoku* bylo v nejtěžších chvílích ve Vincentově srdci. O čantování srdcem mluvili mnozí další členové. Spojení jedince a *daimoku* probíhá v srdci, a pokud se tak děje, už zde nefiguruje žádný prostředník, jde o intimní spojení v jedno, o reprezentaci Mystického zákona v těle člověka. *Daimoku* ve Vincentově těle pomohlo zachovat klid a pravidelný dech, tedy základní tělesnou funkci v situaci, kdy jiná základní tělesná funkce vypadla. Prvek zázraku, který Vincent zmiňuje, je ve výpovědích obvyklý. Náhlé uzdravení smrtelně nemocného člověka jako výsledek čantování utvrzuje ostatní v tom, že *daimoku* je zázračný nástroj, který Ničiren dal lidem.

V příbězích lze sledovat specifické pojetí kauzality, kterým členové dokládají fungování *daimoku*. Keiko ve sbírce píše o své mamince, která se se smrtelnou diagnózou dostala do nemocnice:

Každý den odhodlaně čantovala na nemocniční posteli a výsledek byl takový, že ji po nějaké době bez operace v dobrém zdravotním stavu propustili z nemocnice. Věc se měla tak, že maminka byla označena za pacientku trpící nevyлéčitelnou nemocí. Po vyřízení potřebných postupů bylo rozhodnuto, že její operace bude hrazena státem. Maminka už na operaci pouze čekala. Nakonec se ale ukázalo, že diagnóza byla chybná. Vlastní zkušenost maminku přesvědčila, že tento buddhismus funguje a hned po propuštění z nemocnice jsem i já se svými dvěma sestrami vstoupila do Sóna Gakkai. (n.d.)

Čantování přímo vedlo k propuštění z nemocnice. Chybná diagnóza je tak stejným zázrakem, jako by bylo uzdravení se; z pohledu Keiko a její matky se jednalo o důkaz, že čantování funguje.

Ničirenův buddhismus učí, že osobnost a jednání jedince tvoří jeho okolí. Charakter vnějšího prostředí má původ uvnitř jedince. Vnitřním prostředím je myšleno tělo i mysl, a vnějším okolí, nejčastěji v podobě rodiny, přátel a společnosti (př. Hochswender et al. 2017, s. 18). Zároveň tyto dvě domény nefungují autonomně. Propojuje je *daimoku*. Dělení vnitřní domény na tělo a mysl má být jen zdánlivé. Kapitolka nazvaná „Jednota myslí a těla“ v *Základech Budhismu Ničirena Daišónina* (n.d. a) mluví následovně:

V principu to znamená, že dva zdánlivě odlišné aspekty těla (čili fyzického života) a myslí (duševního života), jsou dvě navzájem související fáze bytí, a jsou proto neoddělitelné. Z toho plyne, že duševní utrpení způsobuje nevyhnutelně utrpení fyzické. (n.d.)

V knize *Buddha ve Tvém zrcadle* stojí: „Buddhismus zdůrazňuje vnitřní, osobní přeměnu coby způsob, jak zavést trvale udržitelná řešení světových problémů“ (Hochswender et al. 2017: 18). *Daimoku* je pojítkem mezi čantujícími a okolím, ovšem je také lepidlem, které umožňuje mluvit o SGI jakožto kolektivu. „To je to, co nás odlišuje od ostatních buddhistů, víte. V tomhle buddhismu čantujeme Nam mjóhó renga kjó,“ řekl mi Ladislav, který čantuje již několik desetiletí.

Důležitost kolektivního čantování demonstruje případ Wiki. Ta musela vzhledem ke svému zdravotnímu stavu praktikování omezit, což prakticky ohrozilo stávající počet členů kolektivu a potenciálně zpochybňovalo její soudržnost s komunitou. Tato lokálně bezprecedentní a z pohledu norem nastavených v organizaci těžko obhajitelná situace vyústila v nutnost nalézt řešení, které by stabilizovalo existující skupinu. Několik klíčových členů se rozhodlo pravidelně docházet do Wikiina domova. Ačkoliv nedošlo k odstranění zdroje nejistoty týkajícího se soudržnosti skupiny, tedy Wikiině nemoci, členové touto strategií provizorně vyřešili situaci. V příběhu vystupuje *daimoku* jako aktér zajišťující Wiki život; vypuštění čantování by bylo pro Wiki fatální, přímo souvisí s její existencí. V případě eliminace čantování by došlo k jeho nahrazení prášky, jež by se staly naopak prostředkem ke smrti. Nejedná se tedy „jen“ o ohrožení členské identity. Tím, že ostatní členové pravidelně s Wiki čantují, přinášejí jí prostřednictvím *daimoku* život.

Daimoku je ústředním prvkem ustavujícím kolektiv SGI a umožňujícím šíření Ničirenova buddhismu. V okamžiku čantování jedinec není jediným aktérem, nýbrž je jedním ze spektra aktérů, od Buddha či Ničirena Daišónina po Mystický Zákon, do kterého se aktivně zapojuje a s jehož zapojením *daimoku* počítá. Při čantování dochází doslova ke ztělesnění *daimoku* v jedinci a potřeba jeho ztělesňování nutí členy nacházet inovativní strategie soudržnosti. Kromě těla jedince a SGI kolektivu našlo *daimoku* své zhmotnění také ve formě uctívaného svitku *Gohonzon*.

Gohonzon a proměny tělesnosti

Z pohledu ANT mají předměty schopnost stabilizovat vznikající kontroverze týkající se reality a momenty sociálního vyjednávání, které ohrožují stávající vztahy. V tomto smyslu Latour podává radu „[n]ásledovat aktéry v jejich proplétání se mezi věcmi, které připojili

ke svým vlastním sociálním schopnostem, aby učinili neustále se proměňující interakce trvalejšími“ (Latour 2005: 69). Mým cílem je oživit cesty *Gohonzonu*, jako by se jednalo o konvenčního aktéra, a ukázat, jak dochází k proměňování jeho tělesnosti, respektive ikonoklaši, nahrazování jednoho obrazu jiným.

Figurece, reprodukce a příbuzenství Gohonzonu

Gohonzon je v buddhismu Ničirena objektem úcty. V japonštině „go“ znamená úctyhodný a „honzon“ znamená object (*sic!*) fundamentálního respektu. Ničiren definoval základní zákon, pronikající životem a vesmírem, jako Nam-mjóhó-rengé-kjó a ztělesnil jej ve formě mandaly. V Gohonzonu, svitku popsaném čínskými znaky a znaky v sanskritu (*sic!*), Ničiren symbolicky popsal životní stav Buddhovství, který všichni lidé mají. („Gohonzon“ 2014)

Gohonzon je překládán jako „předmět úcty“. Jeho původ se váže k postavě Ničirena Daišónina ze 13. století. Ten nadřadil *Lotosovou sútru* jiným buddhistickým textům. Právě *Lotosová sútra* měla být zdrojem, na jehož základě vytvořil vokální praxi *daimoku* i mandalu zvanou *Gohonzon*. *Gohonzon* je protějškem fráze, fyzickou inkarnací Mystického zákona, jenž má řídit fungování člověka a světa. Slovy Latoura lze říci, že *Gohonzon* představuje jinou figuraci *daimoku*, která je zase jinou figurací Mystického zákona, jež jedinec nechává proudit, když čantuje. Ústřední místo svitku je vyzdvihnuto také v knize *The Human Revolution*, kde je popsán jako „úplný základ Ničirenova buddhismu – právě náboženství a racionální filozofie“ (Ikeda 1972: 152).

Gohonzon vyvolává změny v každodenním životě praktikujícího. Návod na provádění rituálu s *daimoku* (recitování *Nam mjóhó rengé kjó*) a *gongjó* (recitování dvou kapitol *Lotosové sútry* „Hóben“ a „Džurjó“) nalezneme v brožurce *Text modlitby Buddhismu Ničirena Daišónina* (n.d. c). *Gongjó* je rozděleno na tři oddíly, z nichž první je tzv. Poděkování Gohonzonu. Text, který má člen v duchu odříkat, zní následovně:

Vyjadřuji nesmírný obdiv a vděčnost Dai-Gohonzonu za Tři Velké Tajné Zákony, které byly předány celému světu. Vyjadřuji nesmírnou vděčnost Ničirenu Daišóninovi – pravému Buddhovi v Pozdním dni Zákona. Vyjadřuji hlubokou vděčnost Ničimoku Šóninovi.

První *Gohonzon* vytvořený Ničirenem Daišóninem je znám jako *Dai-Gohonzon*, takzvaný *Velký Gohonzon*. Více se o něm dozvíme v jednom z *gošó*, textů, jejichž autorem má být Ničiren, s názvem „The Real Aspect of Gohonzon“ (n.d.). Datuje v něm zjevení *Gohonzonu* do období působení Buddha Šákjamuniho, který měl žít na přelomu 6. a 5. století př. n. l. Ničiren odmítl být považován za autora mandaly. Nechápe *Gohonzon* jakožto vynález, nicméně se měl stát prvním, kdo mu dal materiální podobu. Díky Ničirenovi mělo dojít k prvnímu překladu *Gohonzonu*, a to do podoby svitku.

Webová stránka www.sokaspirit.com informuje, že Ničiren sám vytvořil mnoho prepisů *Dai-Gohonzonu*, jež navzájem nejsou identické („FAQ“ n.d.). Také vysocí kněží vytvářeli během staletí prepisy, v nichž neměnná zůstala pouze střední část s nápisem *Mjóhó rengé kjó* a Ničirenovým podpisem. Jedním z těch, kteří vytvořili historicky významnou kopii *Dai-Gohonzonu*, byl Ničikan Šónin. Jeho kopie získala důležitost po exkomunikaci SGI z Ničiren

šóšů v roce 1991, následkem čehož zůstal *Dai-Gohonzon* instalovaný v Taiseikidži. Členům SGI byl zamezen přístup také k jeho novým kopiím z rukou stávajících kněží, kteří byli jejich exkluzivními tvůrci. Omezení přístupu a možnosti obdržet kopie *Gohonzonu* znamená hrozbu uzavření Světa Buddha a zároveň odepření autority ke kontrole šíření Mystického zákona. *Gohonzony*, které SGI zprostředkovává svým členům, jsou typem tzv. *okatagi Gohonzonů*. *Okatagi* znamená „dřevořez“, a ačkoliv „vlastní dřevořezy přestaly být vyráběny před deseti lety“ („FAQ“ n.d.), SGI tak označuje reprodukce Ničikanova *Gohonzonu* vytvořené procesem tisku. Zatímco Ničikanův *Gohonzon* není zpochybňován, kritice ze strany Ničiren šóšů je vystaven způsob, jakým SGI vyrábí jeho kopie. Na tuto kritiku SGI reaguje prohlášením, že „[z]působ, jakým je *Gohonzon* vyráběn, nemá žádný vliv na prospěch, který získáváme z čantování k němu“ („FAQ“ n.d.), a zároveň obviňuje Ničiren šóšů z exkluzivismu. Druhá česky psaná brožurka, sleduje historické kořeny každého *Gohonzonu* až k původnímu svitku: „[v]šechny *Gohonzony* mají původ v *Dai Gohonzonu*, který nakreslil Ničiren Daishónin 12 (sic!) října 1279 a jinými slovy: všechny *Gohonzony* jsou přepisem *Dai Gohonzonu*“.²

Vztah mezi původním *Dai-Gohonzonem*, Ničikanovým *Gohonzonem* a reprodukcemi Ničikanova *Gohonzonu*, které obdrželi členové SGI, je SGI neustále nucena legitimizovat. Jedná se o příklady ikonoklaše, kde dochází ke střetávání různých variant svitku, kterým je z pozice SGI a Ničiren šóšů připisována různá autorita a moc. Spor o legitimitu reprodukcí *Gohonzonu* SGI řeší 1) delegitimizací role Ničiren šóšů jako šířitele Ničirenova buddhismu a 2) snížením důležitosti způsobu produkce kopií. SGI zmírňuje důležitost přímé organické linie příbuzenství *Gohonzonů* a přichází s alternativními strategiemi legitimizace, v nichž se sama se stává exkluzivním šířitelem pravého Ničirenova buddhismu.

Gohonzon a propojování aktérů, prostorů a časů

Mezi *Gohonzony* existuje příbuzenská vazba. Svitky jsou pojátkem ustavujícím komunitu a také aktivizují vazby mezi věcmi, lidmi a místy mnohdy časově i prostorově vzdálenými. Praktikování ustavuje spojnice mezi Buddhou Šákjamunim, Ničirenem a čantujícím, který se Buddhou stává. *Gohonzon* je chápán jako předmět zjednávací vztah mezi vzory z minulosti, přítomností jedince a jeho vizí sebe sama v budoucnosti a zpřítomňující utopii globální společnosti míru (Ikeda 1972, s. 179, 78, 84, 115, 142). Spojování lidí s lidmi, věcmi, místy a hodnotami je jednou ze základních funkcí svitku. Webové stránky SGI-ČR uvádějí: „*Gohonzon*, s vírou praktikujícího a čantováním *Nam-mjóhó-rengé-kjó*, působí jako stimulátor k aktivování životního stavu Buddhovství, (sic!) vrozeného každému člověku“ („*Gohonzon*“ 2014). Zároveň propojuje prostory geograficky vzdálené, což dokládá například telefonický rozhovor s Ladislavem v roce 2014, při kterém uvedl, že čantují za zlepšení situace na Ukrajině.

² Starší brožurka obsahuje následující alternativu: „Všechny *Gohonzonové* pocházejí z *Dai Gohonzonu*, který Ničiren Daishónin namaloval 12. října 1279 a jinými slovy: všechny *Gohonzony* jsou přepisem *Dai Gohonzonu*“ SGI-ČR (2008). Dochází zde k oživení předmětu (*Gohonzonové*), s čímž jsem se v rozhovorech se členy a při mítincích také několikrát setkala.

Gohonzon je předmětem, který, stejně jako *daimoku*, ustavuje komunitu. Podmínky jeho získání a důležitost připisovaná jeho vlastnění ovšem nejsou jednoznačné a neměnné. Propojování jedince s komunitou skrze *Gohonzon* má svá lokální specifika, na která upozornila Florencia, ERASMUS studentka pocházející z Jižní Ameriky:

Poprvé jsem se setkala se SGI přes mého dobrého přítele Mária, který je dnes regionálním vedoucím divize mladých mužů. Mário prezentoval na semináři o nevládních organizacích a mírových projektech. Byla jsem velmi zvědavá, jak může nevládní organizace pracující pro mír být zároveň náboženskou organizací. Tato zvědavost mě dovedla k účasti na dvou setkáních, po kterých jsem hned obdržela *Gohonzon*. V mé komunitě věříme, že když bych se já – dlouhodobý člen – při praktikování necítila příjemně bez vlastního *Gohonzonu*, proč by to měl takto dělat nový člen? Věříme, že se všichni učíme prostřednictvím viny a praxe.

Florencia viděla velký rozdíl v přístupu k udílení *Gohonzonu* v domácí komunitě a v České republice. Dle jejího popisu je členem jedinec již před tím, než obdrží svítek. V imperativu upozorňuje, že by proces neměl trvat dlouho, neboť praktikování bez *Gohonzonu* není příjemné. Imperativ je vložen do úst domácí komunitě s odkazem na to, že *Gohonzon* zvyšuje kvalitu praxe. Miko, manželka vedoucího SGI-ČR, k podmínkám obdržení svitku uvedla:

Aby člověk dostal *Gohonzon*, musí ho chtít na celý život. Nejen to zkusit. Musí chtít pokračovat celý život a pravidelně dělat gongjó. A chodit na mítinky, protože dostat *Gohonzon* a praktikovat o samotě dlouho nevydrží [...] Vedoucí s nimi o tom musí mluvit, jestli to opravdu chtějí a budou pokračovat. Musí chodit na mítinky.

Získání svitku Miko prezentovala jako závazek celoživotního praktikování a pravidelného setkávání se SGI. Rozhodnutí je v rukou vedoucího národní komunity, který žádá o *Gohonzon* pro nového člena v hlavním sídle SGI v Japonsku. Vyprávění Florencie, situace některých členů v předrevolučním Československu, ale také příklady ze současnosti dokládají, že ne všichni členové *Gohonzon* vlastní. Případ Patricka a jeho bratra z Afriky ukazuje situaci, kdy je *Gohonzon* sdílen členy jedné domácnosti. Ptala jsem se Patricka, jak je možné být členem a nemít vlastní svítek:

Patrick: To, že jsi člen, znamená, že máš *Gohonzon*. Ale můžeš být člen a ještě nemít *Gohonzon*, protože jsi teprve požádal. Ale když požádáš, tak dostaneš. Když začneš ten buddhismus praktikovat, hned víš, že ten *Gohonzon* potřebuješ. A když říkám automaticky, myslím tím, že je to normálně jenom proces. Staneš se členem a začneš mít potřebu. Víš, že je to důležitý, abys měla *Gohonzon*. Ale můžeš být členem a nemít *Gohonzon*.

Já: A jak se teda staneš tím členem?

Patrick: Když chceš být buddhistou. Nebo jednodušeji: když chceš být member Sóka Gakkai.

Já: Co to znamená teda?

Patrick: No, být člen, to znamená se k tomu hlásit.

Já: Jak se k tomu hlásit?

Patrick: Musíš najít organizaci. Tady je organizace. Když zadáš do internetu Sóka Gakkai-Česká republika, tak dostaneš webové stránky s kontaktem na Sóka Gakkai. Tak tam pak můžeš zavolat, setkat se, můžeš tam přijít a promluvit si. Říct: „Chtěla bych být členka Sóka Gakkai.“ No, a pak se staneš členkou. Začneš normálně chodit na ty mítinky. Naučíš se, jací mají být členi Sóka Gakkai, a chodíš na ty akce, co pořádají.

Stát se členem může dle Patricka jedinec na základě dvou aspektů: vlastního rozhodnutí a aktivní účasti na setkáních. Nicméně nabytí členství je dle něj dáno přítomností svitku v domácnosti. Být členem a nemít *Gohonzon* je situace, která není běžná, a Patrick touto zmínkou legitimizuje své a bratrovo členství při vlastnění jednoho svitku.

Jakkoliv důležitou roli hraje přítomnost svitku v domácnosti, v důsledku sporů o pravost kopií s Ničiren šóšú SGI nejen snížila důležitost způsobu výroby kopií, ale také začala zdůrazňovat pojetí svitku jakožto zrcadla. Toto zrcadlo má odrážet *Gohonzon* uvnitř člověka. Pozice jedince oproti svitku je klíčová. Kniha *Buddha ve tvém zrcadle* svým názvem upozorňuje na funkci, kterou svitek plní – odráží čistou přirozenost člověka v té nejvyšší kvalitě. V podkapitole „Změňte svou karmu“ (Hochswender et al. 2017, s. 44–47) je návod, jak vidět a proměnit stav věcí a vlastní předurčenost:

Když pak odříkáváme Nam-mjóhó-rengé-kjó, začneme vrhat světlo na záporné stránky naší karmy – zřetelně vidíme své nedostatky – a tak můžeme učinit kroky k proměně sebe sama a svého osudu. Aby nastínil tento proces nahlížení sebe sama, použil Ničiren metaforu zrcadla. (Hochswender et al. 2017: 46)

Vystavování se svitku je nahlížením Mystického zákona a spolu s recitací má zdokonalit vnitřní *Gohonzon*. Jedná se o další ikonoklaš, nyní v rámci fungování SGI, kdy ve specifických situacích může docházet k dočasnému nahrazení materiálního svitku za *Gohonzon* permanentně latentně přítomný uvnitř člověka. Tělo člověka přesahuje důležitost svitku a je novým obrazem, ke kterému se upíná pozornost humanistického buddhismu SGI. Zamezení přístupu k *Dai-Gohonzonu* a výrobě kopií i přechodné stavy praktikujících bez svitku ukazují místa, kdy dochází k vyjednáváním týkajících se prvních třech zdrojů sociologických nejistot – povaze skupiny, povaze aktérství a povaze předmětu. Jinými slovy – události, kdy se explicitně řeší způsoby vymezení komunity SGI, kdy je potřeba rekonfigurovat *Gohonzon*, i situace vyžadující relokalizaci zdrojů moci zviditelňují způsoby, jakými SGI upozaďuje roli svitku jakožto materiálního předmětu. Zmiňované *gošó* uvádí, že hledat *Gohonzon* vně sebe sama je omyl („The Real Aspect of the Gohonzon“ n.d.). „Nikdy nehleďte *Gohonzon* mimo sebe sama. *Gohonzon* existuje pouze uvnitř smrtelného těla nás obyčejných lidí, kteří přijmou Lotosovou sůtru a čantují Nam mjóhó rengé kjó.“ Zkoumání předmětu a rozporných vyjádření týkajících se jeho povahy jsou jedním z klíčových zájmů ANT. Různá pojetí *Gohonzonu*, a to jak v synchronní, tak asynchronní perspektivě, vyústily v přemístění tohoto ústředního prvku do lidského těla – nové inkarnaci. Po rozchodu s Ničiren šóšú SGI dominuje představa „*Gohonzonu* v každém člověku“ a přesvědčení, že „máme důvěřovat *Gohonzonu* v sobě“ (Yorida n.d. b).

Závěr: myslet SGI skrze Gohonzon

Mikrovhled do SGI získaný díky pohybu mezi praktikujícími mi umožnil poznávat jejich pojetí světa a heuristiku, s jakou přistupují k řešení problémů pomocí rituálu čantování *daimoku* před *Gohonzonem*. Ačkoliv klíčový problém ve vědeckém výzkumu náboženství tvoří vztah mezi materiálním a nemateriálním, zvolená východiska mi umožnila zkoumat rituál se zaměřením na způsoby materializace klíčových aspektů praxe. *A priori* jsem

odmítla uvalovat „falešnou asymetrii mezi lidské záměrné jednání a materiální svět kauzálních vztahů“ (Latour 2005: 76) a přijala jsem předpoklad, že figurace prvků konstituujících nábožensky motivované jednání člověka a věci nejsou *a priori* nikterak ohraničeny a nejsou stabilní.

Následování cest *Gohonzonu* přineslo odpovědi na otázky týkající se povahy skupiny, povahy jednání, povahy objektů a povahy faktů (Latour 2005, s. 21–121). Ukázala jsem *Gohonzon* jakožto důležitou součást světatvorných procesů v SGI, mezi jehož funkce spadá zprostředkovávání Mystického zákona, zrcadlení vnitřního stavu člověka či propojení členů komunity. Sledovala jsem nejen jednání lidských aktérů, ale též situace, kdy *Gohonzon* vystupoval jako aktér ovlivňující jednání členů i jako zprostředkovatel spojení s jinými místy a časy. Ukázala jsem také způsoby zpřítomňování *Gohonzonu* v těle člověka. Demonstrovala jsem situace, ve kterých došlo k rekonfiguraci aktér-sítí ustavujících hmotnou existenci fráze a svitku, situace, ve kterých je jedna aktér-sít' upozadována na úkor druhé. Situace, kdy se do popředí dostává člověk jakožto ztělesnění *daimoku*, zároveň ukazují aktéra-člověka a lidské tělo jako složitý shluk nestabilních a svou povahou různorodých prvků (srov. Law 1994, s. 24). Ukázala jsem svitek ne jako artefakt ve smyslu statického hmotného objektu, ale jako výsledek vyjednávání aktérů, jejichž způsoby kooperace se proměňují, přičemž hranice a lokalizace svitku není samozřejmá. Využití konceptu ikonoklaše umožnilo vidět, jakým způsobem dochází ke střetávání podob, jež *Gohonzon* v průběhu historie získal, a popsat situace, v nichž jednotliví jedinci, instituce, texty i svitky samy tyto nové podoby definovali. Z výzkumu je zřejmé, že *Gohonzon* v lidském těle získal u SGI na důležitosti oproti *Gohonzonu* jakožto svitku. Toto sepětí Buddhova světa a lidského těla je možné chápat jako projev náboženského antropocentrismu či buddhistického humanismu, na kterém se ukazuje, že náboženství skutečně nefunguje jako autonomní separátní oblast – lidští aktéři využívají předměty, aby ovlivňovaly realitu, předměty nejsou statickou veličinou a mnohdy zásadním způsobem ovlivňují jednání lidí. Rozmotávání zlatého klubička započaté ve vídeňské SGI zůstává nicméně nedokončeným *procesem započatým Gohonzonem, jako prodloužení toku Gohonzonů*.

Tento text nabízí vhled do světa Ničirenových buddhistů způsobem doposud nezprostředkovaným, tedy prostřednictvím praxe čantování před uctívaným svitkem. Ačkoliv je empirická studie z velké části zakotvená v České republice, v mnoha aspektech také na rozdíl od ostatních národně orientovaných studií překračuje její hranice. ANT umožnil překonávat nejen hranice národa a státu, dovolila zkoumat působení SGI prostřednictvím proměn ústředního rituálního předmětu, čímž se zviditelnila rozmělněnost a propustnost oblasti, která je sociology označována jako náboženská. Materializování *daimoku*, ať už do formy prvotního svitku, jedné kopie či těla čantujícího, je procesem, kdy se Mystický zákon realizuje v tomto světě – dochází k nastolování řádu.

Studie demonstruje, že zkoumání náboženské reality prostřednictvím materiální věci s pomocí ANT se zaměřuje na běžnou praxi žitého náboženství namísto abstraktního teoretizování o doktrínách a dogmatech víry. Není návratem k fenomenologii náboženství, nesnaží se vejít do předmětu a vcítit se do něj. Jak ukazují, je přímým opakem hledání povahy a podstaty předmětu mimo časoprostorový rámec. Namísto psychologizace výzkumné praxe přichází klasické etnografické postupy, zájem o heuristiku zkoumaných a také snaha o zapojení

dalších možných nástrojů k porozumění realitě. Při takto orientovaných výzkumech vzniká prostor překračovat výzkumné hranice vlastních specializací v oboru i napříč disciplínami, zkoumat sociální realitu v její sémiotické, materiální i nemateriální poloze. Sociologové náboženství mají možnost studovat náboženství jako jakékoliv jiné praktiky a zároveň přijmout výzvu k rozšiřování vlastní specializace a interdisciplinární spolupráci.

Literatura

- „Activities for Peace.“ SGI, n.d. Cit. 30. září 2015 (<http://www.sgi.org/about-us/activities-for-peace.html>).
- BARONE, Carlo. 2007. „A Neo-Durkheimian Analysis of a New Religious Movement.“ *Theory and Society* 36(2): 117–140.
- BELL, Jeffrey. 2010. „Latour on Factishes and Belief.“ Cit. 21. září 2017 (<https://schizosoph.wordpress.com/2010/07/20/latour-on-factishes-and-belief/>).
- CHILSON, Clark. 2014. „Cultivating Charisma: Ikeda Daisaku’s Self Presentations and Transformational Leadership.“ *Journal of Global Buddhism* 15: 65–78.
- CLARKE, Peter B. (ed.). 2000. *Japanese New Religions in Global Perspective*. Richmond: Curzon.
- CLARKE, Peter B. a Jeffrey SOMERS (eds.). 1944. *Japanese New Religions in the West*. London: Routledge.
- „Co je Soka Gakkai?“ SGI-CR, 2014. Cit. 30. září 2015 (http://www.sokagakkai.cz/soka_gakkai/co_je_soka_gakkai.html).
- „Daisaku Ikeda. SGI President.“ SGI, n.d. Cit. 30. září 2015 (http://www.sgi-usa.org/newsand_events/newsroom/mediakit/ikedaprofile.php).
- DOBELLAERE, Karl. 2001. *Soka Gakkai: From Lay Movement to Religion*. Salt Lake City: Signature Books.
- ESPIRITO SANTO, Diana a Nico TASSI (eds.). 2013. *Making Spirit: Materiality and Transcendence in Contemporary Religions*. New York: I.B. Tauris.
- „FAQ.“ Soka spirit, n.d. Cit. 21. března 2018 (<http://www.sokaspirit.com/original/nichikan-gohonzon/faq.html>).
- FENN, Richard. K. 2001. „Editorial Commentary: Religion and the Secular; The Sacred and the Profane: The Scope of the Argument.“ Pp. 3–22 in Richard K. FENN (ed.). *The Blackwell Companion to Sociology of Religion*. Oxford: Blackwell Publishing.
- FUJDA, Milan. 2013. „Proč nestudovat náboženství: K sociologickému uspořádání skutečnosti.“ *Sociální studia* 10(3): 13–43.
- FUJDA, Milan. 2015. „What Would an Informant Tell Me after Reading My Paper? On the Theoretical Significance of Ethical Commitment and Political Transparency in Symmetrical Practice Studying Religion(s).“ *Religio: revue pro religionistiku* 23(1): 57–86.
- FUJDA, Milan. 2016. „From Religion to Ordering Uncertainty: A Lesson from Dancers.“ Pp. 189–206 in Ingman PEIK, Utraiainen TERHI, Hovi, TUIJA a Broo MANS (eds.). *The Relational Dynamics of Enchantment and Sacralization: Changing the Terms of the Religion Versus Secularity Debate*, Sheffield: The Study of Religion in a Global Context.
- „Gohonzon.“ SGI-CR, 2014. Cit. 30. září 2015 (http://www.sokagakkai.cz/praktikovani_buddhismu/gohonzon.html).
- HAMMOND, Philip E. a David W. MACHACEK. 2004. *Soka Gakkai in America*. Oxford: University Oxford Press.

- HARMAN, Graham. 2016. *Immaterialism: Objects and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- HOCHSWENDER Woody, Greg Martin a Ted MORINO. 2017. *Buddha ve tvém zrcadle: Praktický buddhismus a hledání sebe sama*. Praha: Soka Gakkai International – Česká republika z.s.
- IKEDA, Daisaku. 1972. *The Human Revolution. Volume 1*. New York: Weatherhill.
- KISALA, Robert. 2004. „Soka Gakkai: Searching for the Mainstream.“ Pp. 139–152 in James R. LEWIS a Jasper A. PETERSEN (eds.). *Controversial New Religions*. Oxford: Oxford University Press.
- KOBES, Tomáš. 2018. *Panenko Skákavá! Módy existence paměti*. Mervart.
- KONOPÁSEK, Zdeněk. 2010. „V čem spočívá pravda náboženské skutečnosti? Sociologický pohled na mariánské zjevení a démonické posedlosti.“ *Biograf* 52–53: 89–101.
- KONOPÁSEK, Zdeněk a Jan PALEČEK. 2006. „V moci d'ábla: Exorcismus věřícíma očima.“ *Biograf* 40–41: 138–171.
- KONOPÁSEK, Zdeněk a Jan PALEČEK. 2011. „The Principle of Symmetry from the Respondents' Perspective: Possessions, Apparitions and Mental Illnesses in Research Interviews with Clerics.“ *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* 12 (1). Cit. 20. března 2019 (<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1592/3101>).
- KONOPÁSEK, Zdeněk a Jan PALEČEK. 2012. „Apparitions and Possessions as Boundary Objects: An Exploration into Some Tensions between Mental Health Care and Pastoral Care.“ *Journal of Religion and Health* 51(3): 970–985.
- KVÍČALOVÁ, Anna. 2019. *Listening and Knowledge in Reformation Europe: Hearing, Speaking and Remembering in Calvin's Geneva*. Cham: Palgrave Macmillan.
- LATOUR, Bruno. 1993. *We Have Never Been Modern*. Cambridge: Harvard University Press.
- LATOUR, Bruno. 2001. „What is Iconoclasm? Or Is There a World beyond the Image Wars?“ Pp. 14–37 in Bruno LATOUR a Peter WEIBEL (eds.). *Iconoclasm, beyond the Image Wars in Science, Religion and Art*. Cambridge, MA: MIT Press.
- LATOUR, Bruno. 2004. „How to Talk about the Body? The Normative Dimension of Science Studies.“ *Body and Society* 10(2/3): 205–229.
- LATOUR, Bruno. 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- LATOUR, Bruno. 2010. *On the Modern Cult of Factish Gods*. Durham: Duke University Press.
- LATOUR, Bruno. 2016. *Stopovat a skládat světy s Bruno Latourem: výběr z díla 1998-2013*. Praha: Tranzit.cz.
- LAW, John. 1994. *Organising Modernity: Social Order and Social Theory*. Oxford: Blackwell.
- „Lidská revoluce.“ SGI-CR, 2014. Cit. 30. září 2020 (http://www.sokagakkai.cz/studijni_materialy/lidska_revoluce.html).
- „Lotosová sůtra.“ SGI-CR, 2014. Cit. 30. září 2020 (http://www.sokagakkai.cz/buddhismus_nicirena_daisonina/lotosova_sutra.html).
- MACHACEK, David a Bryan WILSON (eds.). 2000. *Global Citizens: The Soka Gakkai Buddhist Movement in the World*. Oxford: Oxford University Press.
- METRAUX, Daniel A. 2001. *The International Expansion of a Modern Buddhist Movement: The Soka Gakkai in Southeast Asia and Australia*. Maryland: University Press of America.
- METRAUX, Daniel A. 1994. *The Soka Gakkai revolution*. New York: University Press of America.
- „Nam-Mjóhó-Renge-Kjó.“ SGI-CR, 2014. Cit. 30. září 2020 (http://www.sokagakkai.cz/praktikovani_buddhismu/nam_mjoho_renge_kjo.html).
- PALEČEK, Jan. 2010. „Mariánský zázrak ve světle sociologie, sociologie ve světle slunečního zázraku.“ *Biograf* 52–53: 41–66.
- „People & Perspectives.“ SGI, n.d. Cit. 16. května 2018 (<https://www.sgi.org/people-and-perspectives/>).
- rocham2010. „What is the Gohonzon.“ SGI-USA, 2014. Cit. 16. května 2020 (<https://buddhismgsuia.wordpress.com/2014/09/21/what-is-the-gohonzon/>).

- SEAGER, Richard H. 2006. *Encountering the Dharma. Daisaku Ikeda, Soka Gakkai, and the Globalization of Buddhist Humanism*. Berkeley: University of California Press.
- SEGAL, Robert A. 1983. „In Defense of Reductionism.“ *Journal of the American Academy of Religion* 51(1): 97–124.
- SEGAL, Robert A. 1985. „Anthropological Definitions of Religion.“ *Zygon* 20(1): 78–79.
- SGI Deutschland. 2001. *Eine Philosophie des Lebens: Einführung in den Buddhismus Nichirens*. Město a nakladatel není uveden.
- SGI-ČR. (2008). *Buddhismus Ničirena Daišónina: Filozofie vítězného života*. Praha: SGI-ČR.
- SGI-ČR. (n.d. a) *Základy Buddhismu Ničirena Daišónina*. Město a nakladatel není uveden.
- SGI-ČR. (n.d. b). *Sbírka s příběhy*. Město a nakladatel není uveden.
- SGI-ČR. (n.d. c). *Text modlitby buddhismu Ničirena Daišónina*. Není uvedeno. Město a nakladatel není uveden.
- SNOW, David A. 1993. *Shakubuku: A Study of the Nichiren Shoshu Buddhist Movement in America 1960-1975*. New York: Garland.
- SPALOVÁ, Barbora. 2012. *Bůh ví proč: Studie pamětí a režimů moci v křesťanských církvích v severních Čechách*. Brno: Centrum pro stadium demokracie a kultury.
- „Stories and Reflections on the Buddhist Approach to Life.“ (n.d.). Cit. 30. 9. 2015 (<https://www.sgi.org/people-and-perspectives/>).
- „The Gohonzon – Observing the Mind.“ SGI, n.d. Cit. 30. září 2015 (<http://www.sgi.org/about-us/buddhism-in-daily-life/the-gohonzon-observing-the-mind.html>).
- „The Gohonzon.“ SGI, n.d. Cit. 30. září 2015 (<http://www.sgi.org/about-us/gohonzon.html>).
- „The Gohonzon: Diagram of the Gohonzon.“ SGI-USA, 2017. Cit. 31. března 2018 (<http://www.sgi-usa.org/memberresources/beginnersresources/diagramofgohonzon.php>).
- „The Real Aspect of the Gohonzon.“ Nichiren library, n.d. Cit. 21. března 2017 (<http://www.nichirenlibrary.org/en/wnd-1/Content/101>).
- THOMAS, William I. a Florian ZNANIECKI. 1918. *The Polish Peasant in Europe and America. Vol I*. New York: Dover.
- „Warning to SGI.“ Anonymous, n.d. 30. září 2015 (<https://www.youtube.com/watch?v=AHg5MFPK-3Cg>).
- WEBER, Max. 1998. „Věda jako povolání.“ Pp. 109–134 in Max WEBER. *Metodologie, sociologie, politika*. Praha: OIKOYMENH.
- WILSON, Bryan a James CRESSWELL (eds.). 1999. *New Religious Movements: Challenge and Response*. London: Routledge.
- „Základní praktikování.“ SGI-CR, 2014. Cit. 30. září 2020 (http://www.sokagakkai.cz/praktikovani_buddhismu/zakladni_praktikovani.html).
- „Zkušenosti.“ SGI-CR, 2014. Cit. 30. září 2020 (http://www.sokagakkai.cz/praktikovani_buddhismu/zkusenosti.html).

Autorka

Petra Tlčimuková je religionistka a socioložka. Věnuje se studiu přenosu a proměn náboženství, zejména šíření buddhismu, teorii a metodologii sociálních věd. Působí jako odborná asistentka na Katedře sociologie Univerzity Hradec Králové a přednáší také na Teologické fakultě Jihočeské univerzity.

Kontakt: Petra.tlcimukova@uhk.cz